

Субанов Б.А.

**МААЛЫМАТТЫК ЖАНА КОММУНИКАТИВДИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАГЫ
БОЛОЧОК ЭКОНОМИСТ АДистерди Даярдоодогу Ролу**

B.A. Subanov

**THE ROLE OF TRAINING FUTURE PROFESSIONALS IN THE FIELD OF ECONOMY
IN INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES**

УДК: 510.371/3

Бул макалада маалыматтык жана коммуникативдик технологиялардагы болочок экономист адистерди даярдоодогу ролу каралган.

This article discusses the role of training future professionals in the field of economy in information and communication technologies.

Социумду маалыматташтыруунун жана дүйнөлүк экономиканы ааламдаштыруунун заманбап этабында келечектеги экономисттердин маалыматтык даярдыгынын деңгээлине карата талаптар өсүп жатат.

Буга чейинки изилдөөлөрдү талдоо келечектеги экономисттерди-менеджерлерди маалыматтык даярдоонун мазмунунун өнүгүүсү маалыматтык коомдогу инсандын маалыматтык маданиятынын көйгөйү боюнча гуманитардык дискурстун кеңири эмес контекстинде жүргүзүлөт. Муну менен катар келечектеги экономистти маалыматтык даярдоо негизинен көп кездешкен тапшырмалар менен редуцияланат: маалыматтык, компьютердик, санариптик, тармактык сабаттуулукка, медиа сабаттуулукка ж.б. ээ болуу. Башкача айтканда, келечектеги экономисттин-менеджердин информатика жана маалыматтык технологиялар чөйрөсүндөгү билиминин мазмунун аныктоодо кыйла утилитардык ыкма артыкчылык кылат. Анын лейтмотиви катары «компьютер – кесиптик ишмердүүлүктүн куралы жана андан башка эмес» тезиси кызмат кылуусу мүмкүн. Мындай ыкманын алысты көрө албастыгы айкын байкалып турат.

Айтылгандар жөнүндө ченемдик документтерди – мамлекеттик билим берүү стандартын, окуу пландарын, программаларын ж.б. – жана реалдуу билим берүү практикасын талдоону күбөлөндүрүп турат. ЖОЖдордо келечектеги экономистти кесиптик даярдоо утилитардык компьютердик сабаттуулукту калыптандырууну жана эң жакшы дегенде, адистин кесиптик ишмердүүлүгүндө жаңы маалыматтык технологияларды пайдаланууга карата фрагментардык даярдыгына жетишүүнү камсыздоого жөндөмдүү. Маалыматтык циклдагы сабактарды окутууну уюштурууда «баскычтык» идеологиянын үстөмдүгү байкалат. Дээрлик бардык окуу курстарын үйрөнүүдө социумду маалыматташтыруунун гуманитардык аспектилери көңүлгө алынбайт.

Ошентип, чечилбеген маселелердин катарына адис катары, инсан катары маалыматтык маданиятын калыптандыруу милдетинин контекстинде ишмер-

дүүлүгүнүн өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен экономистти маалыматтык даярдоонун мазмуну жана түзүмү маселелери кирет. (1)

Бул контекстте келечектеги экономисттерди маалыматтык даярдоонун мазмунун өнүктүрүү милдети актуалдуу көрүнөт.

Тажрыйба көрсөткөндөй, экономика сабактары боюнча компьютердик имитациялык машыктыргычтар салттуу лабораториялык практикумду толуктап гана койбостон, аны алмаштыра да алат. Кесиптик көндүмдөрүн жана жөндөмдөрүн калыптандыруудан тышкары, компьютердик имитациялык машыктыргычтар чыгармачыл жөндөмдүүлүктү, кесипкөй интуицияны ийгиликтүү өнүктүрөт. Мунун баары келечектеги адистерди даярдоонун сапатын олуттуу жогорулатууну шарттайт.

Техникалык жана экономикалык адистиктердин биринчи курсунун бардык адистиктеринин студенттери информатиканын теориялык негиздерин, программалоо тилдерин, компьютердик тутумду аппараттык жүзөгө ашырууну, компьютердик тармактарды куруу принциптерин, Интернет глобалдык тармагынын издөө ресурстарын үйрөнүшөт.

Лабораториялык сабактарды өткөрүүдө студенттер жалпы жана атайын багыттагы негизги программалык пакеттер: тексттик процессор, таблица процессору, графикалык редактирлөө, Web-браузерлер, сервистик утилитер менен таанышат.

Жогорку курстын студенттери маалыматтык технологияларды түрдүү сабактар боюнча рефераттарды даярдоо үчүн маалыматтарды издөөдө, курстук жана дипломдук иштерди аткарууда, өндүрүштүк жана диплом алдындагы практикадан өткөндөн кийин отчеттуу аткарууда колдонушат.

Андан ары атайын сабактарды үйрөнүүдө, маалыматтык агымда эркин багыт алуу үчүн түрдүү профилдеги заманбап адис компьютерлердин, телекоммуникациялардын жана байланыштын башка каражаттарынын жардамы менен маалыматты алууга, иштетүүгө жана пайдаланууга жөндөмдүү болушу керек.

Акыркы жылдары окуу жайынын педагогикалык жамааты иштеген негизги көйгөйлөрдүн бири адистин кесиптик-иштиктүү сапаттарын калыптандыруудагы окутуунун маалыматтык технологияларынын ролу болуп саналат.

Бул көйгөйдү чечүүнүн негизги багыттары төмөндөгүлөр болуп саналат:

- ❖ окуу процессин компьютерлештирүү;

- ❖ окутуунун маалыматтык технологияларындагы жаңычылдык;
- ❖ маалыматтык маданият адистик кесиптик маданиятынын курамы катары;
- ❖ студенттердин өз алдынча билим алуусундагы электрондук окуу китептеринин ролу жана орду;
- ❖ ПК колдонуу менен студенттердин өз алдынча ишин уюштуруу;
- ❖ билимге компьютердик көзөмөлдө жүргүзүү тажрыйбасы;
- ❖ окуу процессинде мультимедиялык технологияларды пайдалануунун натыйжалуулугу.

Сабакта мультимедиялык технологияларды колдонуу маанилүү ролду ойнойт.

Мультимедиялык технологиялар окуу жайында окутуу-тарбиялоо процессин оптималдаштыруунун ыкмасы, ошондой эле келечектеги адис аларды оптималдуу пайдалана алуусу үчүн үйрөтүү үчүн объект болуп калышы керек.

Студент-экономисттерди даярдоонун алдында турган милдеттер маалыматтар базасынын (МБ) теориясы менен таанышуу жана коммерциялык, финансылык жана экономикалык-статистикалык маалыматты камтыган локалдык жана аралык маалыматтар базаларын пайдалануу көндүмдөрүн алуу зарылчылыгын аныктайт. Бул блокто сааттардын көпчүлүк саны математикалык сабактарга жана маалыматтык технологияларды үйрөнүү менен байланыштуу сабактарга бөлүнгөн. “Маалыматтар базасы” – “Информатика” сабагынын милдеттүү дидактикалык бирдиктеринин бири.

Маалыматтар базасын окутуу технологиясында, “Информатика” базалык сабагындагыдай эле, эки өз ара байланыштуу блок бөлүнөт: теориялык (банк-тарды жана маалыматтар базасын долбоорлоо негиздери) жана прикладдык (маалыматтарды сактоо, издөө, иштетүү жана берүү боюнча заманбап компьютердик технологиялардын мүмкүнчүлүктөрү). Бул факт маалыматтар базасын үйрөнүүдө алынган методикалык жыйынтыктарды заманбап адис-экономисттин калыптануусундагы информатиканын дүйнө тааным жана инструменталдык ролдорун түшүнүү үчүн толуктоо катары пайдаланууну шарттайт.

Маалыматтар биздин күндө баалуулугу максималдуу болгудай уюштуруу керек болгон, маанилүү стратегиялык ресурстар катары каралат. Берилген мөөнөттөрдө маалыматтардын ири көлөмүн кайра иштетүү маалыматтар базасын колдонуусуз дээрлик мүмкүн эмес, ал эми “Маалыматтар базасы” темасы үйрөнүү үчүн татаал болур саналат. (1,2)

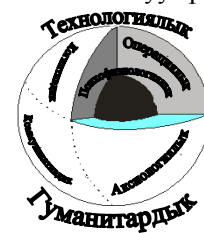
Окуу процессин натыйжалуу уюштуруу үчүн студенттер компьютерде иштөөнүн жок дегенде минималдуу көндүмдөрүнө ээ болушу керек, ал төмөндөгүлөрдү карайт:

- ✓ маалыматты киргизүү жана редактрлөө жөндөмү;
- ✓ файл тутумун билүү;

- ✓ маалыматты принтерде басып чыгара билүү;
- ✓ электрондук почта аркылуу салымдары менен маалыматты жөнөтө билүү;
- ✓ чатта жана форумда иштей билүү;
- ✓ аймактардагы кесиптештери менен жигердүү тажрыйба алмаша билүү.

Ушуга байланыштуу, окутуучуларга карата негизги психологиялык-педагогикалык талаптарды түзүүгө болот:

- ❖ Окутуучунун натыйжалуу таанып-билүү ишмердүүлүгү уюштуруунун өзгөчөлүктөрүн жана ыкмаларын үйрөнүү зарылчылыгы, анын жыйынтыгында билим алуучулар билимге жана жөндөмдөргө ээ болот, жаңы билимдерди өздөштүрүлгөн менен байланыштырат.
- ❖ Окутуучу окутуу процесси башталганга чейин билим жана жөндөм тутумун, ар бир билим алуучу окуунун акырында чечүүнү үйрөнүшү керек болгон тапшырмалар тутумун толук курушу керек.
- ❖ Аралыктагы педагог үчүн билим алуучунун өз алдынча иштөөсүн активдештирүү жөндөмү өзгөчө мааниге ээ.
- ❖ Мейкиндикти же убакытты бөлүүнүн шарттарында билим алуучунун таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн кыймылдатуучу күчү эмне болуп саналаарын аныктай билүү.
- ❖ Билим алуучуда таанып-билүү ишмердүүлүгүнө кызыгууну жана канааттанууну калыптандыруу, билимге жана жөндөмдөргө ээ болууга карата туруктуу таанып-билүү керектөөлөрүн, мотивациясын калыптандыруу жөндөмү.
- ❖ Топтук жана долбоордун иштерди уюштуруунун ыкмаларын үйрөнүү зарылчылыгы
- ❖ Мугалимдин ролу маалыматтык маданиятты калыптандыруу менен тыгыз байланыштуу.
- ❖ Мугалим студент аткарууда анын өндүрүштүк ишмердүүлүгү менен байланыштуу конкреттүү тапшырмаларды чече турган индивидуалдык тапшырмаларды иштеп чыгуу үчүн, аны ЖОЖ

даярдап жаткан ишке карата практикалык чөйрөдө турушу мүмкүн экендигинин фактысын пайдалануусу керек. Бул окууну кесиптик ишмердүүлүгү менен айкалыштыруу керек болгон аралыкта билим алган студенттин ашыкча жүктөн алыс болуусун шарттайт.

Ошентип, башкарууну маалыматташтыруу колдонулган маалыматтандын белгисиздик чараларын төмөндөтүү менен, башкаруу субъекти тарабынан чечим кабыл алууну жеңилдетүүгө жөндөмдүү деп айтууга болот. Бирок МКТ жогорку потенциалын

жүзөгө ашыруу келечектеги экономисттин маалыматтык маданиятынын белгилүү деңгээлинде гана мүмкүн. (2)

Бул жагдай *изилдөөнүн милдеттерин* чечүүнүн жүрүшүндө адистин маалыматтык маданиятынын көйгөйүнө карата биздин кайрылууларды алдын ала аныктады. Мында коомдун жана инсандык маалыматтык маданиятын аныктоого карата, ошондой эле келечектеги экономисттин маалыматтык маданиятынын көйгөйүнө карата ыкмалардын көп түрдүүлүгү белгиленди.

Биздин түшүнүктө келечектеги экономисттин маалыматтык маданияты баалуулуктардын жана кесиптик маанилүү сапаттардын динамикалуу тутумун элестетүүчү, маалыматтык коомдо жашоо жана кесип образын чыгармачыл өздөштүрүүгө карата анын бүтүндөй даярдыгын аныктоочу инсандын интегративдик сапаты. Мындай ыкмага ылайык, адистин маалыматтык даярдыгынын мазмунун өнүктүрүүнүн максаттуу багыты катары каралган, келечектеги экономисттин маалыматтык маданиятынын мазмуну жана түзүмү төмөндөгү компоненттерди бөлүүнү шарттайт:

- ❖ когнитивдик (мазмун маалыматтык ишмердүүлүктүн тажрыйбасын жана түрдүү маалыматтык чөйрөлөрдө багыттарды камсыздоочу, дүйнөнүн тутумдук-маалыматтык илимий картинасында чагылдуусун табат);
- ❖ операциялык (кесиптик чөйрөдө компьютердик технологияларды колдонуу чөйрөсүндө экономисттин компетенттүүлүгү);
- ❖ коммуникативдик (экономисттин "адам - адам", "адам - компьютер", "адам - компьютер - адам" тутумдарында диалогдорду ийкемдүү жана конструктивдүү жүргүзүүдөгү компетенттүүлүгү);
- ❖ аксиологиялуулук (баалуулуктар тутуму, дүйнө таанымы, жүйөлөр рефлексиясы, жеке көз караштын адептик, этикалык тандоонун аңсезимдүүлүгү жана маалыматтык чөйрөдөгү жүрүм-турум линиясы менен сүрөттөлөт);
- ❖ психофизиологиялык (ишмердүүлүктүн таасирлери боюнча оперативдүүлүк белгилерине ээ болуучу жалпы жөндөмдүүлүк).

Психофизиологиялык компонент, биздин көз караштан алганда, экономисттин маалыматтык маданиятынын “өзөгү” катары чыгат (1-сүрөт).

1-сүрөт. Келечектеги экономисттин маалыматтык маданияты

Берилген үлгүгө жараша, *изилдөөнүн милдеттерин* чечүүдө экономисттердин маалыматтык даярдыгынын мазмунун өнүктүрүү принциптери жана аларды натыйжалуу жүзөгө ашыруунун шарттары аныкталды. Мында маалыматтык жана коммуникациялык технологияларды өнүктүрүүдөгү прогресс маалыматтык коомдун көптөгөн теорияларын – четке кагуучу либерализм, ошондой эле технологиялардын каттоочу “нейтралдуулугу” өндүү теорияларын пайда кылганы белгиленди.

Бүгүн тапшырылган үлгү боюнча инсанды калыптандыруу жөнүндө, коммунисттик же башка тарбиялоо жөнүндө айтуунун мааниси жок. Тийиштүү багытта эмне жасаш керек болсо, “баалуулуктарга жалпылоо” сөз айкашы менен сүрөттөлөт. Башкача айтканда, экономисттин-менеджердин маалыматтык маданиятынын аксиологиялык компоненттеринин мазмунун аныктоодо *идеологиялык плюрализм* принцибинен чыгуу максатка ылайыктуу, ага ылайык окутуу процессинин башкы милдети катары заманбап ааламдашуучу социумдун социалдык-маданий динамикасын детерминдөөчү, негизги маданий архетиптерге ылайык жүргүзүлүүчү, башкаруу жана чарба ишмердүүлүгүнүн этикасынын мазмуну жөнүндө болжолдорду калыптандыруу чыгат. Бул принцип маалыматтык коомдун концепцияларында сүрөттөлгөн карама-каршылыктардын бүтүндөй баалуулук контекстин белгилей турганын баса белгилейбиз.

Адабияттар:

1. Чеверева, С.А. Принципы информатизации процесса управления в сфере образования / С.А. Чеверева // Проблемы развития предприятий: теория и практика: материалы 5-й Междунар. науч.-практ. конф., 24-25 нояб. 2005 г. - Самара: Изд-во Самар. гос. экон. ун-та, 2005. - Ч. 3. - С. 279-283.
2. Патлань, Л.М. Информатика: баз. курс: учеб. пособ. / Л.М. Патлань, Е.А. Могилевская, С.А. Чеверева. - Самара: Изд-во Самар. гос. экон. акад., 2002. - 228

Рецензент: д.п.н. Алиев Ш.А.